

פ"ג/ 5/ 1988/ 11/ 56 ג' ג' ה' תשמ"ח
ו' כ' ציון קדש רוחנו ו' כ' ציון קדש רוחנו
ה' ציון קדש רוחנו ז' כ' ציון קדש רוחנו
ה' ציון קדש רוחנו ז' כ' ציון קדש רוחנו

-1-

(1/21/88)

Included
(new)
in
Violante

אל תפרוש מן הצבור

במשנה אבות פרק שני שביבו: "הלו אומר אל תפרוש מן הצבור". וברוב גרסות פרקי אבות שבינו גם בפרק רביעי: "רבי צדוק אומר אל תפרוש מן הצבור". והנה מושג זה של אישור פרישה מן הצבור טוון בירור.

הרמב"ם בפיה"ט למשנה זו כתב:

כבר בארכו בפרק רביעי שאין צורך להפריד מן הצבור אלא
לפי הפסדה כמו שבארכו שם

ו"שם", בפרק רביעי, כתב בזה"ל:

אבל מה שמשו אתם החסידים בקצת הזמן ... לאuso
דבר זה אלא דרך רפואות כמו שזכרנו ולהפסד אנשי
המדינה גם כן כשראו שהם נסדים בחברתם ורבים
פנולותיהם עד שיפחו מഫסד מdotותיהם בטבורם ...
כמובן ירמיהו הנביא ע"ה מיריתני בדבר מלון אורחים
וاعזבה את צמי ואלכה מאטם כי כולם מנאים עצרת
בוגדים

הרבי אישור פרישה מן הצבור כרוך ב"הפסדי" הצבור, דהיינו מידת
דבקות הצבור בתורה ובמצוות. וכן משפט מפירוש האברבנאל על מאמרו
של הלו, שכתב בתוך שאר דבריו: "אבל שיתחבר לרבים וימשה כמשריהם
על פי התורה". וכן נראה גם מתוך דברי המהרי"ל בספרו דרך החירם
לטס, אבות פ"ב, שסביר את עליונות הצבור על הייחיד ומוסיף:

�דבר זה מבואר בדברי חכמים שמכו הפורשים מדרכי
הצבור בכלל מיניהם ואפיקורסים שכופרים בתורה ובתורת
המתים ... שכל אלו הם יוצאים מן הכלל ואין להם חלק
בכלל, וכן מרי שפירוש מן דרכי צבור הוא יוצאת מן הכלל

אבל מפירוש רשי"י על אמר נראת שהמושג של פרישה מן הצבור הוא עניין
חברותי, כלומר האיסור לפרש מן הצבור כמות שם מבלי להתחשב
במידת נאמנותם לתורה ולמצוות. וזה"ל:

אל תפרוש מן הצבור אלא השתתקע מהם בצערן כדי שתשתמשו
עםם כמו שכותב (ישעיה, ס"ו) שישו אתה משוש כל
המתאבלים עליו. כל מי שאיבר משתקע עם הצבור אינו
רואה בנטחת הצבור. בפרק אחרון של תנinate

ולכודורה יש לפניו שתי שיטות בראשונים לגבי פרישה של פרישה. לפי הרמב"ם והאברבנאל והמהר"ל ותודע, פרישה מן הצבור היא כרוכה עם דרגתו הדתית של הצבור, ואילו לפי רשי פרישה מן הצבור מתכוונת אך ורק למדת הצפיפות של אדם לצבור כמות שהוא.

וננה נראה שבתלמוד אין מוצאים שני ביטויים בלתי מתחלפים של הרעיון: פרישה מן הצבור ופרישה מדרכי הצבור. כך למשל בתענית דף ג"א ט"א:

תנו רבנן בזמן שישrael שרויין בצעיר ופירש אחד מהן באין שבוי מלacci השרת שמלוריין לו לאדם ומণיחים לו ידיהם כל ראש ואומרם פלוני זה שפירש מן הצבור אל יראה בנחתת הצבור

לפומת זה אלו לומדים בסנהדרין דף ט"ז ט"א:

תני רבינו שמיה יכול אפילו פירשו אבותיהם מדרכי הצבור ישמא תלמוד לומר בעמו בעושה מעשה טמו כלומר, שכחן אסור להטמא לאביו שפירש בחבירו מדרכי הצבור, ש"לא עשה מעשה עם ירושל" וכאן אסור להבן להטמא לו. וכן גם במש' שמחות פ"ב ה"ג:

כל הפורש מדרכי הצבור אין מתחסיקין עמו לכלי דבר...
ושותרים ושמחים שאבד שונאו של מקום שנאמר הלא משנאך
ה, אשנא

הרי שהמושג של אל תפרק מן הצבור מתרפרש באחד משני דרכיהם: או של פרישה מן הצבור או של פרישה מדרכי הצבור. דיוק לשוני זה מזכיר גם בדברי הרמב"ם, שבפ"ד מהל' תשובה ה"במנה הפורש מן הצבור כאחד מהמשה אשר נגעלו לפניו דרכי התשובה, ובפ"ג שם ה"א כתוב, "הפורש מדרכי הצבור... אין לו חלק לעולם הבא".

מהו ההבדל בין פרישה מן הצבור לפרישה מדרכי הצבור? נראה לומר שפרישה מן הצבור מכוונת כלפי הצבור כמות שהוא, ופרישה מדרכי הצבור מכוונת כלפי תוכנות הרוחנית של הצבור, הצבור האידיאלי ההולך בדרכים שהטו לפניו חזיוו וככראי, כמו שנאמר, "הודיפני נא את דרכיך" (شمota ל"ג-ג"ב); "בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך" (משלוי ג'-ו'); "כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ורשעים יכשלו בהם" (הושע ג"ד-ג"ג); "וראותך ביום יום ידרשו נזעתם דרכי יחפזו" (ישעיהו כ"ח-ב') ותודע ותודע.

ואכן שבי הגדרים האלה מובאים סוף סוף על הגדרות המלה "ציבור" עצמה. בין חכמי אומנות המוזלם, הגדרה זו שביריה בחלוקת בין הדוגלים בשיטה הבוטריאלית לבין התופסים בשיטה האידיאלית. החוקר האנגלי ג'רמי בנטם כתוב: "הציבור הוא גוף דמיוני המשויך ייחידיים הנחשבים כ아버지יו. ואז מהי שובת הציבור? -- סכום שוכנות הייחידיים המהווים אותו"¹. לעומת זאת יש הגדרה שכית, מקיפה יותר. הציבור, לפי דעתו וולטר לייטמן והרגים אחרים, הוא שלשלאת דורות של יהודים, "דורות משולבים של אנשים ממשוכנים..." שותפות של לא רק אלה החביבים הירום, כי אם גם כן של אלה שכבר מתו ואלה שמתדים להוולד². הציבור, לפי הגדרה זו, היא ישות אידיאלית.

חילוק זה אנו מוצאים גם בחז"ל. כשהגמרא (ט"ז דף ל"ו פ"א) אומרת, "אין גוזרים גוזירה על הציבור אלא אם כן רוב הציבור יכולין לעמוד בו", הכוונה היא להציבור המפיזותי, הרכחי. וכשהגמרא אומרת (הוריות דף ו, פ"א) לגבי קרבנות הציבור, "אין מיתה בזיכרון ואין צבור מתים", אין ספק שהכוונה היא להגדרה השנויות שהזכרנו, ו"ציבור" בהקשר זה הינו הרכח הנקחי, הכנסת ישראל הcoollett כל הדורות וכל האישים, הציבור שעמד על הר סיני ושם מפני הגבורה ואותם תהיינו לך מלכת כהנים וגרוי קדוש", הציבור שנטארש אל הקב"ה בצדק ובמשפט, בחסד וברחמים ובאמונה כל ידי כריתת הברית אשר לא תבוטל לעולם. הציבור זהה, העל-היסטוריה, דרכי דרכי ה', אשר בחר בו ונתקן לו תורתו אשר דרכיה דרכי נוטם.

וכן מזכיר ברשומות שבחילקו בהגדרת כל קירוק אם הוא רק שותפות, דהיינו סכום של היסודות שהואessler מיהם, או ישות חדשה לפני עצמה. בבריתות ב"ב דף ח' למדנו, "המודדר הנהה מאחשבי העיר כל שנשתתה שם י"ב חדש אסור ליהנות ממנו", והרין (גדודים פ"ד) כתוב שдин זה תופס גם לגבי אדם שבא לטייר אחרי שבדר נדרו, שם נשתה שם י"ב חדש אסור בהנהה גם ממנו. והריטב"א (לגדודים דף ל"א פ"א)³ פירש, שהדין שיריך רק לקודם נדרו, כלל שנשתתה שם י"ב חדש קודם שבדר אסור ליהנות ממנו, אבל משפט שם בא לשם אחד כך מותר ליהנות ממנו. ומהחלוקת הזאת נתבארה ט"י הגאון מרוגוז'וב (שו"ת צפנת פנינה ט"י, ב') שהיא מחילוקה בהגרת ט"ר, שלפי הרין היא ישות לפני שמה, ואילו להריטב"א היא רק קירוק של יהודים. הרי שאורתה בחלוקת על הגדרת "ציבור" מזכיר גם בהגדרת "טיר".

ולא רק בתלמוד ובראשוניים אלא גם באחרוניים מזכיר הד' לחילוקי דעתות אלה. הפעם פנזה (שם, סי' רל"א) דן לטכון מרבנן רב בקהילתנו אם נתקבל ט"י כל אנשי הקהילה ואח"כ באו חדשם וטרערו. הנה הרמ"א פסק שאפילו ייחיד יכול לטכוב במינורי ש"צ, והמג"א שם כתוב שה"ה לנבי רב ומ"צ, שבירך להסתמת כל הקהיל צולו. אבל השאלה של ה"פ היא אם כבר נתקבל ואח"כ באו המתבגרדים וטרערו. על זה אומר הגאון מרוגוז'וב שודה תלוי בשתי ההגדרות הב"ל, שהיא מחולקת בין הר"ן והריטב"א. אם נקבע את ההגדירה של הכלל כסתם קובע של יחידים מסוימים, וכما שמשמך מן הריטב"א, אז ההסתמת בירכה לבוא מן הקהילה בתורה קובע של יחידים, וא"כ החדשין יוכולים לטרער. אבל אם ההגדירה של הכלל (בין שהוא צבור בין שהוא עיר בין שהוא קהיל) היא לא כומינאליסטית אלא אידיאלית או מטפיסית, דהיינו שהיא בריה לפ"ע, וכהה"ו, אז רק בשעת מרבנן הרבה יוכולים לטרער, שזהו הדיין של מרבני, אבל אחר כן הוא הרב של כל הקהילה כicular ואין לייחידים אה"כ רשות לטרער.⁴

ובחזרה לפירשו של מאמרם "אל תפרוש מן הצبور". בסוגיא של מס' תענית שבאגנו לבעל מדובר על המצער עצמו עם הצبور בעת צרותם,(Cloman הפורש מן הצبور המציאות והנכחות, ולפייכן אומרים לו שני מלאכי השרת פלוני זה שפירש מן הצبور אל יראה בנחתת הצبور". וכן מוכח מן האגדה המובאה שם על דבר משה במלחמות עמלק. הוראתה של פרישה זו, פרישה מן הצبور, היא התבדרות חברתיות בלבד. וכן הוא בכל מקום שהשתמשו חז"ל במבטא מיוחד זה של פרישה "מן הצبور". אבל פרישה "מדרכי הצبور" אינה מצטטת למובן החברתי. פורש זה הוודאות במייקר (וכדברי בעל ההגדה של פשה) ובודש בברית. במא, שמחות הנזיל נקרא איש שכזה "שוכאו של מקום" וטרנסו חמור מאד. על הגם, בסנהדרין שבאנו אומר ר"ש כי "כגון מומר".(Cloman, כל הוכפר בתורה ושולל את היחס האינטימי והנצחי בין הכנסת ישראל לאקליה, הריהו "פורש מדרכי הצبور" וכורעת את עצמו מן הצبور הדתי העל-היסטוריה.

והנה לפיל הסתירתי גם מלשונות הרמב"ם, כי מזאתי חילוק זה לא רק בש"ס אלא גם בדבריו הרמב"ם. אורlam כשהצטטי את הדברים האלה לפני כמה שנים בפני מו"ר הגאון ר' שמואל בלקיין זב"ל, הסכים כל ידי שאמנם יש חילוק בין פרישה מן הצبور לפרישה מדרכי הצبور בש"ס כמו שתובתי, אבל הביט ספק אם אמונם הרמב"ם היה מודע להבדל זה. ואמנם אחרי שחזרתי ותירנתי בשימוש בלשון זה בהרמב"ם, כוחתי לדעת שם כי לרוב שימושו בגיבבים אלה, פרישה מן הצبور ופרישה מדרכי הצبور,

הינו עקיי וכמו שהצעתי, מ"מ יש מקום אחד במשגה תורה שיש להטיל ספק אם הרמב"ם אמתן הבדיל בין שני הלשונות השוכרים האלה כמ"ש, והוא בפ"א מהל' אבל ה"ר:

כל הפורשיין מדרכי הצبور והם האנשיים שפרקו על המזורה מכל צורן וזהן בכללין בכלל ישראל במשירת המזורות ובכבוד המודדות ורישיבת בתיה נסירות ובתי מדרשות אלה הרי הן כבמי חורין לפzman וכן האפיקורסיון והמומרים והמוסרים כל אלו אין מתבלין טלייהם... שהרי אבדו שונאיו של הקב"ה ומוליהם הכהוב אומר אלה משנאייך ה' אשנא

הרי שיש שני סוגים בהלכה זו, הראשון עד "וכן האפיקורסיון" והשני ~~עד רשותם של חברתי~~ האפיקורסיון וכו', ושביהם בכללין בכלל פרישה מדרכי הצبور, והסוג ~~עד רשותם של חברתי~~ הראשון הוא כנין שילוב של פרישה מן הצבור החברתי ופרישה ~~עד רשותם של חברתי~~ הצבור הדתי, ואילו היה הרמב"ם מקבל את החילוק בין שני הלשונות ~~עד רשותם של חברתי~~ והמושגים שביהם כפי מה שכתבתי היה מנסה את ההלכה זו אחרת, הסוג הראשון כלו חברתי והשני כלו דתי (והשני אמן כן הוא). וכל ~~עד רשותם של חברתי~~ הבושחות של הרמב"ם כולן בסוף דפוס רומי שבדקתי גורסים "מדרכי הצبور".

ואולי יש לומר שאמנם הרמב"ם ג"כ חילק בין פרישה מן הצבור לפרישה מדרכי הצבור כפי שהצעתי, רק שהוא קרוב שיש שני סוגים של פרישה מדרכי הצבור, הסוג השני הוא האפיקורסיון והמומרים וכו', אלה הkopris בטיקרי הדת בכורנה ובזדון וביד רמה, כפירה עקרונית, שהם "שונאים של המקום" וכו', ודוחי הגדרה מוחלשת. והסוג הראשון שבhalbca זו של הרמב"ם הוא ההגדרה היחסית המיצרת את שני המובנים של צבור. זאת אומרת, אין כאן לא כפירה עקרונית ולא סתם פרישה חברתיות אלא הבחנה יותר דקה, והיא בנויה על היסוד שיש שני מישורים בשתי המזורות, המישור העילי של תלמידי חכמים ומדקדקים במציאות מתוך ידיעה טמורה והמסרות לتورה, והשכבה התחתונה שהיא חשוייה מהמן הנם שפערית המזורות שלهما היא מן השפה ולחוק ומצוות אבשים מלומדה, שמירת כמה מן המזורות הפופולריות מתוך הزادות עם העם היהודי, כלומר הצד החברתי שב�性ה המזורות. והנה הסוג הראשון שבhalbca זו היא ההגדרה היחסית זואת: "כבד המודדות" ולא זהירות מפבי מלאכה, לא זירוז בקרים כל המזורות החשובות שבספרשת המועדים אלא "כיבור" בלבד, המושט שבמושט שאפירלו חגרי-הרוח שבציבור שלא התכוון למורי שומרים אותו; "רישיבת בתיה נסירות ובתי מדרשות" ולא

תלמוד תורה ותפילה, מזרות הנומדות ברוחו של גולם. מי שארנו מחזיק במשפט זה, אם כי שארנו כופר בעקרים ואם כי שארנו פורש מהחברה היהודית באופנים אחרים, נקרא "פורש מדרכי הצבור". להוראה יחסית ذات של פרישה מדרכי הצבור התקוון הרמב"ם בחילק הראשון של הלכה זו כשחבירה פרישה חברתייה יחד עם פרישה מן היהדות. וכשכתב לפ"ד מהל' תשובה ה"ב, "הפורש מן הצבור (ונוטל דרכי תשובה בפניו) לפי שבזמן שיגשו תשובה לא יהיה עמהן" וכו', רצה לומר כי פרישה חברתייה שהורה עלולה להתפתח לפרישה דעתית מן היהדות. ונל' כגרן אלה נאמר אין להם חלק לטוה"ב, מידה כגדן מידה: הוא כרת את עצמו מעברו של הצבור, ריכرت גם מתחידו.

אבל בין אם קיבל פירושיו זה בהרמב"ם, בין אם נאמר שבאור זה דחוק, ברור שבתלמידו עצמו ההבדל הזה בין פרישה מן הצבור ופרישה מדרכי הצבור כהוראות "אל תפרוש מן הצבור" הוא נכון ואמת. כן נל' לפ"ד.

הערות

Jeremy Bentham, "The Principles of Morals and Legislation", .1
Ch. I, Sec. IV.

Walter Lipmann, "The Public Philosophy", p. 25 .2

3. אם כי הרישוב לא ב"ב שם מודה להר"ן, ע"א.

4. ומי, בדברי מוש"ר הגראייד הלווי סולובייצ'יק שלית"א בספרו "על המשרבה" שתיקע עיר"כ כמה קשיים בדברי הרמב"ם בפ"א מהל' תשובה ה"ב.